

Krešimir Blaževac

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Strossmayerov trg 2

10000 Zagreb

kblazeva@ihjj.hr

HRVATSKI ENCIKLOPEDIJSKI RJEČNIK

U radu se analizira obrada natuknica u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* (glavni urednici: Ljiljana Jojić i Ranko Matasović), Novi Liber, Zagreb, 2002, XLV + 1583 str., s posebnim osvrtom na opis značenja i oprimjeravanje.

Svaki novi rječnik, pogotovo jednojezični rječnik hrvatskoga jezika, u našim prilikama predstavlja velik događaj. Naime, do prije desetak godina modernih jednojezičnih rječnika u nas nije ni bilo. Tada se pojavilo prvo izdanje *Rječnika hrvatskoga jezika* Vladimira Anića u izdanju Novoga Libera. Slijedilo je drugo i treće izdanje istog rječnika, a 2000. objavljen je *Rječnik hrvatskoga jezika* u izdanju Leksikografskog zavoda "Miroslav Krleža" i Školske knjige.

12. lipnja 2002. u Hrvatskom narodnom kazalištu Novi Liber predstavio je svoj novi *Hrvatski enciklopedijski rječnik*¹.

Prije nego što otvorimo tu knjigu enciklopedijskog formata i tešku nekoliko kilograma (kad će i naši rječnici biti otisnuti na onom tankom, žilavom papiru? – naprimjer francuski *Le Petit Robert* nešto je tanji od HER-a, a ima 2550 stranica), moramo se osvrnuti na sam naslov: "Hrvatski enciklopedijski rječnik". Da piše "Enciklopedijski rječnik hrvatskoga jezika", ne bismo se osvrtali, jer bi bilo jasno da je riječ o rječniku koji opisuje hrvatski jezik, s enciklopedijskim primjesama. Pitamo se što tu znači pridjev *hrvatski*! Otvorimo li načas 455. stranicu, vidimo da definicija glasi: "koji se odnosi na Hrvate i Hrvatsku". Dalje, među sintagmama, nalazimo: *hrvatski jezik* 1. jezik kojim govore Hrvati kao izvorni govornici 2. *lingv.*

¹ U daljnjem tekstu: HER.

južnoslavenski (zapadnojužnoslavenski) jezik iz baltoslavenske grane indoeuropske jezične porodice 3. govorni, standardni i službeni jezik u Republici Hrvatskoj. Nije navedeno da *hrvatski* samostalno, bez *jezik*, također znači “hrvatski jezik” (*Govorite li hrvatski?*). Vratimo se na odnosni pridjev *hrvatski*. Njegova je upotreba normalna u nazivima institucija “koje pripadaju Hrvatskoj” (Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Hrvatska bratska zajednica...), zatim u sintagmama poput *hrvatska šutnja*, *hrvatski jal*, *hrvatsko pitanje*, gdje ima gore navedeno značenje. Međutim, *hrvatski* ovdje stoji uz imenicu *rječnik*, tako da ne može značiti *hrvatski jezik* u samostalnoj upotrebi. A što znači *hrvatski rječnik*? Da je sastavljen u Hrvatskoj, da su ga sastavili Hrvati, da se odnosi na Hrvatsku i Hrvate, ili pak da je u njemu obrađen hrvatski jezik i da je napisan na hrvatskom jeziku? To pitanje još se više nameće u slučaju *Hrvatskog općeg leksikona* Leksikografskoga zavoda “Miroslav Krleža”, čiji bi sadržaj mogao ostati potpuno isti ako bi to bio samo *Opći leksikon*. Pridjevom *hrvatski* u HER-u nije se dakle reklo ono što se htjelo, a htjelo se reći da je riječ o enciklopedijskom rječniku hrvatskoga jezika. Stoga bi tom djelu taj naslov bio i najprikladniji.

U podnožju zaštitnog lista čitamo sljedeće podatke:

Hrvatski Enciklopedijski Rječnik sadrži:

110.000 osnovnih riječi i izvedenica

47.000 hrvatskih imena, prezimena i lokaliteta njihove rasprostranjenosti

18.000 obrađenih imena iz zemljopisa, povijesti, mitologije i opće kulture

U prvom poglavlju uvodnoga dijela “Prvi *Hrvatski enciklopedijski rječnik*” ukratko je objašnjeno da enciklopedijski rječnici objedinjuju dva pristupa jeziku: lingvistički i enciklopedijski. U HER-u se te “dvije komponente prožimaju u definicijama, u etimologiji i onomastici, u interpretacijama natuknica iz mitologije, povijesti, zemljopisa, znanosti i opće kulture”. Dalje se navodi da HER “prije svega nastoji ispuniti svoju osnovnu leksikografsku funkciju: maksimalno obuhvatiti bogati korpus živoga hrvatskoga govornoga i pisanoga jezika – bez diskriminacije prema bilo kojoj vrsti riječi... Na toj je osnovi nastao ovaj *Rječnik* s ukupno 175.000 uvrštenih pojmova: od toga oko 110.000 obrađenih riječi i njihovih izvedenica, te oko 47.000 vlastitih hrvatskih imena, prezimena i toponima... i približno 18.000 objašnjenih imena iz mitologije, povijesti, opće kulture i zemljopisa”. Na taj je način dobiveno pet djela u jednom: rječnik s preciznim definicijama, gramatički oblici i naglasci, etimologija, onomastika i leksikon. Oslonac i najvažniji izvor građe za HER bila su prethodna izdanja Novog Libera: *Rječnik hrvatskoga jezika* Vladimira Anića (prvo izdanje 1991, drugo prošireno izdanje 1994, treće prošireno izdanje 1998²) i *Rječnik stranih riječi* Vladimira Anića i Ive Goldsteina (prvo izdanje 1999, drugo dopunjeno izdanje 2000).

² U daljnjem tekstu: A³.

U početnom dijelu "Uvoda" objašnjava se razlika između deskriptivnih (opisnih) i preskriptivnih (propisivačkih) rječnika i ističe se da je koncepcija HER-a izrazito deskriptivistička: "cilj nam je bio prikupiti i leksikografski na nov način obraditi rječničko blago suvremenoga hrvatskog jezika". Tu se o ta dva kriterija govori samo u kontekstu uvrštavanja odnosno neuvrštavanja riječi u rječnik.

Slijedi vrlo važan odlomak u kojem je riječ o odabiru korpusa, odnosno "izvora iz kojih će biti crpene riječi koje će u nj (HER, K. B.) biti uvrštene".

"Najsuvremenija metoda prikupljanja rječničke građe oslanja se na analizu računalnih korpusa, elektronski pohranjenih zbirki tekstova nekoga jezika. Ukoliko je takav korpus dobro sastavljen, vodeći računa o svim razinama jezične upotrebe, te ukoliko je dovoljno velik, njegova analiza autoru rječnika omogućuje da posve objektivno utvrdi koje se riječi nekoga jezika doista upotrebljavaju (u pisanoj komunikaciji), koliko često se upotrebljavaju, i u kojim kontekstima. *Hrvatski nacionalni korpus*³, koji prikuplja tim lingvista okupljen pri Zavodu za lingvistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, nije u trenutku kad je započinjao rad na našem *Rječniku* još bio dovoljno reprezentativan da bi se enciklopedijski rječnik hrvatskoga jezika mogao sastaviti samo na temelju toga korpusa ... *Pa ipak, ovaj je Rječnik u hrvatskoj leksikografskoj tradiciji prvi koji je nastao sustavnim korištenjem građe iz elektronskoga korpusa hrvatskog jezika*" (podcrtao K. B.).

Ovdje je opet, nažalost, samo riječ o konzultiranju korpusa na razini uvrštavanja odnosno neuvrštavanja pojedinih riječi u rječnik. Provjera popisa lema u korpusu koja bi trebala jamčiti da na toj razini neće biti propusta samo je jedan aspekt korištenja korpusa. Ne spominje se možda još korisnija namjena korpusa, a to je pregled konkordancija koji jamči da neće biti propusta u određivanju značenja pojedinih riječi, a konkordancije istodobno nude i obilje ilustrativnih primjera za pojedina značenja. U nastavku ćemo vidjeti da se gornja tvrdnja prema kojoj je ovaj rječnik nastao sustavnim korištenjem korpusa ni u kom slučaju ne može odnositi na rječnik u cjelini ni na sve natuknice koje on sadrži. Za sada dajemo samo popis riječi kojih nema u rječniku⁴, a nalaze se u HNK-u ili se mogu naći u drugim tekstovima na internetu (brojevi u zagradama označavaju frekvenciju u HNK-u):

protuprovalni (3), *provrt*, *rascjepka*, *rasklopni* (1), *samofinanciranje* (20), *samo-gradnja* (3), *samozapošljavanje* (14), *skriviti* (57) (ima u A³), *slabinski* (7), *slalomski* (4), *slapište* ima, ali sinonima *bučnica*, koji se navodi pod SLAPIŠTE, nema (daje se samo *kolač*), *slatkorječiv* (6), *sloviti* (22 u 3. l. prezenta), *smrtonosan* (96), *solemnizacija* (1), *solemnizirati*, *spasenjski* (42), *Spasovo* (3), *splahnuti*, *sponzorski* (13), *sržni* (11), *stano-gradnja* (19), *stesati*, *stinište*, *stranooplodnja* (2), *sudužnik* (2), *škarast*, *tračni* (2), *ukapljeni* (*ukapljeni naftni plin*, a *kapljivina* postoji), *vatrodojavni*.

³ U daljnjem tekstu: HNK, K. B.

⁴ Napomena: za prikaz HER-a u cijelosti je pregledano slovo S, a ostatak rječnika samo mjestimično.

Neke od tih riječi ne moraju nužno biti uvrštene, ali neke druge, poput *protu-provalni*, *samogradnja*, *samofinanciranje*, *samozapošljavanje*, *slabinski*, *slatkorječiv*, *sloviti*, *smrtonosan*, *Spasovo*, *sponzorski*, *stanogradnja* nisu smjele biti ispuštene. Na nižoj razini, u samom tekstu natuknice SPOMEN u sintagmatskom bloku stoji samo *spomen-ploča*. HNK sadrži i sljedeće složenice (frekvencija veća od 1): *spomen-čin*, *spomen-dom*, *spomen-galerija*, *spomen-knjiga*, *spomen-kolajna*, *spomen-križ*, *spomen-medalja*, *spomen-misa*, *spomen-muzej*, *spomen-obilježje*, *spomen-područje*, *spomen-soba*, *spomen-zbornik*, *spomen-znak*.

Uz nazive država stoji i odnosni pridjev (*Njemačka – njemački*), ali ne uvijek. Naprimjer, pod MIANMAR nema pridjeva, ali pod BURMA (“do 1989. ime države Mianma (Myanma)”) (sad više ne znamo kaže li se Mianmar ili Mianma?) stoji *burmanski*, a za *burmanski jezik* kaže se da je poznat i pod imenom *mjanmar* (*mjanmarski*). Ako je država *Mianmar*, onda bi pridjev bio *mianmarski*, ali sada kad vidimo oblike *mjanmar*, *mjanmarski*, više nismo sigurni.

U popisanim natuknicama izostavljeni su neki manje ili više česti termini. Glagol SLIJEGATI (SE) uopće se ne obrađuje, pa tako nema ni *slijeganje tla*. Pod RASCJEP piše “razbijanje neke cjeline ili zajednice; razlaz, raskid (ob. o strankama, organizacijama i sl.); podjela”, ali nema *rascjep usne*, *rascjep nepca*. SKRETNICA je samo “uređaj za prevođenje tračnog vozila (vlak, tramvaja)”, a ne spominju se *antenska skretnica*, *zvučnička skretnica*, *hidraulična skretnica*.

Dalje u “Uvodu” ponavlja se da je HER bitno određen građom na osnovi koje je nastao (*Rječnik hrvatskoga jezika* i *Rječnik stranih riječi*), kao i da su ti izvori sustavno dopunjeni riječima iz HNK-a, terminološkim priručnicima za pojedine struke, te različitim enciklopedijama. Samo za onomastiku nije bilo iskoristivog izvora, tako da je onomastička sekcija “uistinu pionirski pothvat u hrvatskoj leksikografiji”. HER se konceptijski razlikuje od dosadašnjih hrvatskih jednojezičnih rječnika, jer tekst natuknica sadrži i imena: 1. osobna imena ljudi i zemljopisna imena (antroponimi i toponimi) – ta skupina imena predstavlja onomastičku zonu HER-a, koja se u tekstu natuknica uvodi šupljim kvadratićem (□), i 2. imena poznatih osoba, većinom povijesnih ličnosti, koja su obrađena u samostalnim natuknicama, a podaci o tim osobama izriču samo važne činjenice, poput godine rođenja i smrti, najvažnijih djela itd., bez iznošenja vrijednosnih sudova i kvalifikacija.

Čitamo i pomalo čudnu tvrdnju:

“Unaprijed se čini da svaki govornik nekog jezika poznaje svoj jezik, i ne mora značenje riječi iščitavati iz rječnika. Pa ipak, jezično je znanje različito raspodijeljeno među govornicima nekoga jezika, te se ne može očekivati da se svatko podjednako dobro snalazi u specifičnim terminologijama pojedinih struka, žargonima različitim društvenih grupa, ili u regionalnim govorima (dijalektima). Tko ne zna razliku između jasena i javora vjerojatno je neće naučiti iz rječničke definicije koja uključuje latinske termine *fraxinus excelsior* i *acer pseudoplatanus*.”

Ne znamo komu se (unaprijed!?) čini da govornici nekog jezika znaju baš sve o svom jeziku (to je potpuno netočno, jer u suprotnom rječnici ne bi trebali ni po-

stojati). Iz tog citata proizlazi da će govornici posegnuti za rječnikom samo ako im treba objašnjenje nekog termina ili žargonskog izraza. Kako se nepoznavanje pojedinih značenja riječi iz općeg vokabulara, njihove upotrebe, rekcije i sintakse uopće ne spominju, sastavljači “Uvoda” po svoj prilici pretpostavljaju da “o tome svi sve znaju”. Jasno je da nitko iz rječnika neće učiti što je *integral*, *diferencijalna jednadžba* itd. Kako piše u “Uvodu”, rječnik “može pružiti informaciju” o tim riječima odnosno izrazima, “pomoću koje će korisnik u drugim izvorima i priručnicima ... doznati više o njihovu značenju”. Drugačije ne može ni biti. U nastavku ćemo vidjeti da i u općem vokabularu govornici mogu imati određenih poteškoća. Nažalost, i u obradi termina mogu se vidjeti određeni nedostaci. Naprimjer, za SOKOL piše “ptica grabljivica (*Falco*) iz porodice pravih sokolova”. Ni na jednom drugom mjestu nismo uspjeli naći koji još sokolovi postoje osim pravih. U istom grozdu je i natuknica SOKOLOVKE: “red ptica grabljivica (*Falconidae*)”, bez navođenja o kojim je pticama riječ.

GRABLJIVICE: red ptica kukastog kljuna i oštih pandži (*Falconiformes*), hrane se životinjama i lešinama, odlični su letači; grabilice

JASTREB: rod ptica grabljivica (*Accipiter*)

JASTREBOVI: porodica grabežljivih ptica (*Accipitridae*) (orlovi, škanjci, kopci, supovi i pravi jastrebovi)

ORAO: najveća ptica grabljivica *naših planinskih krajeva*⁵, rod (*Aquila*) iz reda sokolovki...

ŠKANJAC: ptica sokolovka (*Buteo buteo*) iz porodice jastrebova...

KOBAC: malena ptica grabljivica (*Accipiter nisus*) iz porodice jastrebova

SUP: ptica grabljivica iz porodice sokolovki (*Vulturidae*), strvinar

LUNJE: rod ptica grabljivica (*Milvus*) iz porodice jastrebova⁶

EJE: rod ptica grabljivica (*Circus*); lunje⁷

BRADAŠ: orao bradan (*Gypaetus barbatus*), ptica iz roda sokolova (*Falconidae*), živi u nas u visokoplaninskim predjelima; bradaš žutoglavi

KANJA i rod KANJE (*Elanus*) (nema u rječniku, K. B.)

Dakle, GRABLJIVICE su **red** ptica, a SOKOLOVKE su isto tako **red** ptica grabljivica, JASTREB je **rod** ptica grabljivica, a JASTREBOVI su **porodica**. ORAO nije svrstan, a ORLOVI su **rod**. SUP je ptica grabljivica iz **porodice** SOKOLOVKI (dok SOKOLOVKE čine **red**). BRADAŠ je orao iz **roda** SOKOLOVA (*Falconidae*); dakle *Falconidae* su ovdje SOKOLOVI, inače su SOKOLOVKE. Ovdje su SOKOLOVI **rod**, malo prije su bili **porodica**, a u samoj natuknici SOKOLOVKE su **red**. Pogledajmo na kraju natuknicu VJETRUŠA:

VJETRUŠA: ptica (*Falco tinunculus*) iz porodice pravih sokolova

⁵ Podcrtao K. B. Ne znamo zašto je istaknuto “naših planinskih krajeva”; znači li to da je to najveća ptica koja nastanjuje naše planinske krajeve, ili je to ptica koja živi **samo** u našim planinskim krajevima; u svakom slučaju, ta definicija odstupa od ostalih definicija ptica grabljivica.

⁶ Natuknica LUNJE je u množini, kao rod, iako postoje pojedinačne lunje: crna lunja, crvena lunja. Tu se vidi nedosljednost, jer bi isto tako mogli biti *orlovi*, *škanjci*, *supovi*...

⁷ I ovdje je množina, a *lunje* se navode kao sinonim (?).

Nakon pregleda definicija tih ptica grabljivica i dalje ne znamo ništa više o “porodici pravih sokolova”, koja se u rječniku spominje samo u natuknicama SOKOL i VJETRUŠA. U želji da o tome nešto više saznamo, konzultirali smo priručnik *Fauna Evrope* (str. 136–147). Evo kako su u njemu razvrstane ptice grabljivice koje nas ovdje zanimaju:

IX red: grabljivice (*Accipitres*)

5. PORODICA: SOKOLOVKE (*Falconidae*), 2 potporodice:

1. potporodica: jastrebovi (*Accipitrinae*)

1. skupina: kanje

ROD: KANJE (*Elanus*)

2. skupina: lunje i škanjci osaši

ROD: ŠKANJCI OSAŠI (*Pernis*)

ROD: LUNJE (*Milvus*)

3. skupina: jastrebovi

ROD: JASTREBOVI (*Accipiter*)

4. skupina: škanjci u širem smislu

ROD: OBALNI ORLOVI (*Haliaetus*)

ROD: ORLOVI (*Aquila*)

ROD: CRKAVICE (*Neophron*)

ROD: SUPOVI STARJEŠINE (*Aegypius*)

ROD: ŠKANJCI (*Buteo*)

ROD: BRADAŠI (*Gypaetus*)

ROD: SUPOVI (*Gyps*)

ROD: PATULJASTI ORLOVI (*Hieraetus*)

5. skupina: eje

ROD: EJE (*Circus*)

6. skupina: Orlovi zmijari (*Circaetus*)

ROD: ORLOVI ZMIJARI

7. skupina: Orlovi ribiči (*Pandion*)

2. potporodica: sokolovi (*Falconidae*)

ROD: SOKOLOVI (*Falco*):

dijeli se na vjetruše i prave sokolove

Vjetruša kopčić (*Falcovespertinus*)

Bjelonokta vjetruša (*Falco naumanni*)

Vjetruša (*Falco tinunculus*)

Sokol grlaš (*Falco subbuteo*)

Sivi sokol (*Falco peregrinus*)

Mrki sokol (*Falco eleonora*)

Sokol kraguljac (*Falco biarmicus*)

Sokol kraguljić (*Falco columbarius*)

Sjeverni sokol (*Falco rusticolus*)

Stepski sokol (*Falco cherrug*)

U ilustriranom književnom listu za učenike osnovnih škola *Radost* (listopad 1990, broj 2) Josip Gelencir autor je članka *Sokolovi*.

“Rod sokolovi dijeli se na vjetruše i prave sokolove. Kod nas ih ima desetak vrsta. Vjetruše su nešto manje od pravih sokolova, dužeg repa i kraćih prstiju...”

Dakle, riječ je o istoj podjeli kao u *Fauni Evrope*. Prema tome, vjetruša ne pripada porodici pravih sokolova kako piše u HER-u. Sokolovke nisu red nego porodica. Jastrebovi nisu porodica nego potporodica, kao i sokolovi.

U “Uvodu” nadalje stoji:

“Ukupnost informacija o riječima organizirana je u dvije dimenzije:

A) jezična dimenzija; ona obuhvaća dvije osi: os oblika (izraza) i os značenja (sadržaja)

B) izvanjezično područje; ono obuhvaća tri osi: vremensku (povijesnu), prostornu (zemljopisnu) i društvenu

Sadržaj riječi (značenje) opisuje se u *Rječniku* definicijama; definicije, međutim, ne mogu u potpunosti opisati značenje riječi, te se stoga redovito uz definicije navode i riječi koje su s opisivanom riječi značenjski povezane: sinonimi (istoznačnice), antonimi (protuznačnice), a značenje se često ilustrira i primjerima upotrebe; takvi su primjeri u *Rječniku* odvojeni uglatim zagradama.”

U mnogim slučajevima značenja nisu opisana definicijama, nego samo sinonimima, često bez ikakvih primjera. Takav način obrade vidi se, naprimjer, u sljedećim natuknicama:

SPOR *m* 1. razmirica, prepirka, nesuglasica [*došlo je do ~a; ulaziti u ~*] 2. sukob [*sudski ~; pogranični ~*]

U drugom značenju *sudski spor* je pravni termin, tako da definicija “sukob” (koji ima više značenja) nije dobra. Pogledajmo kako su definirani sinonimi kojima se definira SPOR:

RAZMIRICA = nesuglasica, raspra, sukob riječima, svađa

RASPRA = spor, borba mišljenja, nadmetanje riječima, razmirica

PREPIRKA = oštar spor dviju ili više strana koji se vodi riječima

NESUGLASICA = spor riječima, razmjena oštrijih riječi, spor [*došlo je do ~e*]

SUKOB = 1. spor, prepirka, svađa...

Dakle, NESUGLASICA je i *spor riječima* i *spor*, SUKOB je *spor*, *prepirka*, *svađa*, a SPOR je *razmirica*, *prepirka*, *nesuglasica*. Nigdje nije pravom definicijom utvrđeno što to sve zapravo znači, a čitatelj se dovodi u zabludu, jer može pomisliti da su svi ti sinonimi ravnopravni i u raznim kontekstima međusobno zamjenjivi (čak su i pri-

mjeri identični: *došlo je do spora*, *došlo je do nesuglasice*, a to sigurno nije isto). Takvo objašnjavanje značenja kružnim nizanjem sinonima još se bolje vidi na sljedećim primjerima:

ODVRATAN = koji je ogavan, gnjusan, oduran

OGAVAN = koji je odvratan, gnjusan, oduran

ODURAN = koji je ogavan, odvratan, gadan

GADAN = 1. ružan, odvratan, neugledan, gnusan 2. opak, zao, pokvaren, nepošten

GNUSAN (GNJUSAN) = 1. nečist, prljav 2. *pren.* odvratan, mrzak, gadan

MRZAK = 1. prema kojemu je usmjeren osjećaj mržnje 2. koji je odbojan, odvratan, oduran

Ako ni izvornom govorniku nije lako razlučiti nijanse u značenjima tog niza sinonima, ni njihovim se rečeničnim definicijama ne bi moglo postići njihovo točno određenje i razlikovanje. Međutim, kako razlike ipak postoje, u prvom redu u stilističkoj obojenosti, a pogotovo u ograničenjima primjene (kontekst), jer uz razne imenice ipak se ne mogu bez razlike upotrebljavati svi ti sinonimi, autori su barem mogli dati ilustrativne primjere, uobičajene kolokacije. Tako se, naprimjer, za jelo može reći da je *odvratno*, *ogavno*, možda i *gnusno* i *mrsko*, ali ne i *odurno*, *gadno*. U tim primjerima vidimo i nedosljednost u leksikografskom metajeziku, jer u nekim slučajevima formulacija je: “koji je...”, a u drugima stoji samo izolirani sinonim.

“Izraz je riječi opisan u *Rječniku* prikazom njihovih oblika – ukoliko se radi o promjenljivim riječima – prikazom naglasaka i promjena u naglašavanju riječi u paradigmi, te prikazom tvorbenih odnosa među riječima koje se izvode iz istoga korijena. Zbog toga su riječi u *Rječniku* povezane u tvorbeno-značenjske *grozdove*, iz kojih njihovi odnosi postaju zorni.”

Dodatne podatke o grozdovima nalazimo u poglavlju “Kako se služiti *Rječnikom*”:

“Riječ – nositelj grozda odvojena je od grozda s dvije masne crte iza kojih su sve riječi – članice grozda poredane po abecednom redu i međusobno odvojene interpunkcijskim znakom točka-zarez (;). Svaka riječ – članica grozda tiskana je masnim slovima kao i riječ – nositelj grozda, one su u svemu ravnopravne natuknice. U slučajevima kada pojedine članice grozda imaju znatnije glasovne promjene zbog kojih bi im pripadalo drugačije abecedno mjesto od onoga na kojem se nalazi riječ – nositelj grozda, takve se riječi nalaze izvan grozda na svom abecednom mjestu, ali bez definicije i uz njih je samo uputa na nositelja grozda (npr. *ljepota*, *v* lijep, ili *tržište*, *v* trg i sl.). U rjeđim slučajevima odstupilo se od etimološkog slaganja grozda isključivo zbog bolje preglednosti rječničke građe i brojnih izvedenica (npr. *grozd bol*, *grozd bolest* i *grozd bolnica*). Zbog istog razloga u zasebne *grozdove* svrstana je građa iz botanike i zoologije.”

Takvo grupiranje ima prednosti, ali i mana u odnosu na abecedni redosljed. Kako je gore navedeno, tvorbeno-značenjski grozdovi dobro pokazuju odnose među riječima koje se izvode iz istoga korijena. Valja napomenuti da pojedini grozdovi

sadrže samo nesložene riječi, dok su složene riječi (s prefiksima i sufixima) zasebne natuknice, što znači da ne postoji potpun uvid u pojedine porodice riječi. Naprimjer, SFERA, SFERIČAN, SFERIČNOST, SFERANT, SFERIK, SFERNI u jednom su grozdu, dok su SFERISTIK, SFEROCIT, SFEROID/SFEROIDAN, SFEROMETAR posebne natuknice. S druge strane, osnovna je mana grozdova nepreglednost, odnosno otežano pronalaženje natuknica, pogotovo u velikim grozdovima. Natuknice su otisnute masnim slovima, kao i nositelj natuknice, ali ista takva masna slova u kurzivu korištena su i za sintagme. U slučaju velikog broja sintagmi, sam kurziv ih vizualno ne razlikuje toliko od natuknica, tako da nije lako odmah naći traženu riječ. Preglednost bi bila puno bolja kad bi članovi grozdova počinjali u novom redu. Takvo grafičko rješenje prikaza natuknica potpuno je suprotno pristupu u anglosaksonskim rječnicima u kojima su čak i sintagme zasebne natuknice poredane po abecedi, radi lakšeg pronalaženja. Tvrdi se da su članice grozda sa znatnijim glasovnim promjenama u odnosu na nositelja grozda popisane na njihovim abecednim mjestima i upućene na nositelja grozda. To nije uvijek točno, jer mnogih natuknica u abecednom popisu nema, neovisno o glasovnim promjenama. Tako ORAČ, ORAČICA, ORAČKI, ORAČI nisu navedeni, a ORANICA je, iako je ona bliže nositelju grozda ORATI. SLOG je upućen na SLOŽITI, a natuknice SLOGA nema u popisu. Zašto se pretpostavlja da bi čitatelj morao znati da će SLOGU naći pod SLOŽITI? STJECATI je u popisu (v. STEČI), a STIZATI nije. SVITATI i SVITANJE nisu u popisu, dakle čitatelj mora znati da će ih naći pod SVANUTI. Recimo ovdje usput da SVITANJE ni tamo nije samostalna natuknica, nego se tretira kao banalna glagolska imenica od SVITATI. U HNK-u nalazimo primjere poput: ... *tako mi radni dan počinje u svitanje...*, *u antičko doba*, *u svitanje liječničke vještine...*, *u samo svitanje posljednjega dana života...* u kojima SVITANJE nije glagolska imenica, nego sinonim od *svanuće*, *osvit*, *zora*. U popisu nema natuknica ŠIZA, ŠIZITI, ali ima ŠIZOFRENJA, koja je upućena na SHIZOFRENJA, a u tom grozdu objašnjeni su ŠIZA i ŠIZITI. STOJEĆI se upućuje na STATI, STOJNICE nema u popisu, a obrađena je pod STATI⁸.

“Načelo je organizacije grozda etimološko (riječi postale iz istoga izvora svrstavaju se u isti grozd), tvorbeno (tvorbeno jednostavnije riječi su nositeljice grozda, a njihove izvedenice su u nj uklopljene), ali i semantičko: značenjski izvornije riječi nositeljice su grozda, ukoliko jedna od njih nije tvorbeno izvedena od druge.”

Tako su nositelji grozdova RAD i SKOK, a ne RADITI odnosno SKOČITI, ali se PAD upućuje na PASTI. Nositelj grozda je i glagol SUMNJATI, a ne SUMNJA. SLOM nije nositelj, nego SLOMITI, kao što ni OTKAZ nije nositelj, nego OTKAZATI, dok je nositelj grozda SPJEVATI, a ne SPJEV. Čitatelj će se po svoj prilici iznenaditi kad SKLONIŠNI, SKLONIŠTE, SKLANJALIŠTE, SKLANJATI, SKLONITI nađe u istom grozdu čiji je nositelj SKLON, s kojim značenjski nemaju ništa zajedničkoga.

⁸ STOJNICA je definirana kao “vrijeme za ukrcaj ili iskrcaj tereta za koje se brodaru ne plaća dan-guba”, dok u *Pomorskom leksikonu* piše sljedeće: STOJNICA: ovijeno čelično uže rastegnuto ispod križa i kosnika..., a za natuknicu STOJNICE daje se definicija slična ovoj gore. U HER-u nema natuknice PREKOSTOJNICE, koje odgovaraju vremenu utrošenom na ukrcaj ili iskrcaj nakon isteka stojnica.

U poglavlju “Kako se služiti *Rječnikom*” opisana je struktura natuknica:

“Svaka natuknica ima uza se: 1. gramatičku i morfološku informaciju u zoni koja je označena oštrim zagradama ⟨ ⟩ 2. onomastičku informaciju u zoni koja je označena kvadratom □ 3. etimološku informaciju u zoni koja je označena romбом ◇. Određena razina leksikografskog članka (sintagmatskih izraza) nalazi se u zoni označenoj trokutom Δ; iza toga znaka natuknica uz koju stoji zamijenjena je tildom a ostatak sintagme je otisnut kosim masnim slovima. U zoni definicije obične veze riječi (npr. vaditi prstace, loviti tartufe) i frazeološki izrazi (npr. stavimo ruku na srce) nalaze se u uglatim zagradama [], a ispisani su kosim pismom (kurzivom) i međusobno odijeljeni znakom točka-zarez; primjeri služe lakšem razumijevanju i identificiranju natuknice.”

Već je rečeno da je jedan od dva najvažnija izvora građe za HER bio *Rječnik hrvatskoga jezika* Vladimira Anića (treće izdanje), iz kojega je preuzeta većina natuknica, ali bez jednog važnog sastojka, a to je frazeološki blok koji se u A³ nalazi na kraju natuknice, iza sintagmatskog bloka, a označen je kvadratićem (□). Tako je velika većina frazema u HER-u izostavljena. Za onaj mali broj uvrštenih frazema vidi se da su autori bili u nedoumici kako ih razvrstati. Naime, tvrdi se da se “frazeološki izrazi (npr. stavimo ruku na srce⁹) nalaze u uglatim zagradama”, dakle zajedno s običnim, skovanim primjerima. U mnogim slučajevima to je doista tako, uz napomenu da frazemi nisu posebno označeni kao takvi, tako da ih nije moguće razlikovati od slobodnih primjera. Međutim, nailazimo i na drugačija rješenja, na koja nas autori upućuju na str. XXVI, u popisu korištenih znakova, gdje za trokut (Δ) piše da je to oznaka za vezani (sintagmatski) ili frazeološki izraz (?), što se kosi s onim što piše u uputama za korištenje rječnika. Kao da se autori unaprijed ograđuju od nedosljednosti u svrstavanju frazema. I doista, frazemi se na mnogim mjestima nalaze u sintagmatskom bloku. U sljedećem primjeru lako je dokazati ovu nedosljednost:

STISKATI ... [~ *zube*, *pren.* uporno se opirati teškoćama, biti uporan (prema nevoljama i sl.)...]

STISNUTI ... (slijede 4 značenja s primjerima, K. B.) ... Δ ~ *zube* 1. spojiti čeljusti 2. *pren.* učiniti napor kako bi se izdržalo (fizički ili psihički izazov)

U istom je grozdu *stiskati zube* među primjerima, a *stisnuti zube* među sintagmama. Frazemi *držati stranu (komu)*, *ostaviti po strani*, *otići na stranu*, *crna strana* nalaze se u sintagmatskom bloku natuknice STRANA, zajedno sa *strana geometrijskog tijela*. Neujednačenosti ima i u razvrstavanju sintagmi: u natuknici STAKLENIK efekt *staklenika* primjer je u uglatim zagradama (bez ikakva objašnjenja), dok je u natuknici EFEKT to sintagma s definicijom od osam redaka. Pod SMRDJETI frazem *smrdi mu + nominativ*: “nikako ne voli...” svrstan je među sintagme, dok je u A³ bio u rubrici frazema. Što se tiče frazema, našli smo i treće, prilično iznenađujuće rješenje. Poznato je da RUKA tvori najveći broj frazema u hrvatskom jeziku. U A³

⁹U rječniku taj frazem glasi: *ruku na srce* (bez: *stavimo*), K. B.

frazeološki blok u natuknici RUKA zauzima više od dva stupca. U HER-u nema nijednog frazema među primjerima (sintagmatskih izraza također nema). Ali zato sama natuknica ima dva nova značenja u odnosu na A³:

... 4. ispomoć, pomoć [*desna ~*] 5. izvor informacija [*iz prve ~e*; *iz druge ~e*].

Izvođenje značenja iz frazema vrlo je smion potez, jer bi tako RUKA mogla imati i nekoliko desetaka novih značenja. *Desna ruka* ne upotrebljava se samostalno, nego uz glagole *biti*, *postati* itd., a ne znači “ispomoć, pomoć”, nego “pomoćnik”. *Iz prve ruke*, *iz druge ruke* (saznati, znati itd.) upotrebljavaju se samo u tom obliku, a ovdje su prikazani kao obični primjeri. Kad bi *ruka* ovdje značila “izvor informacija”, onda bi stranac koji uči hrvatski lako mogao pitati: Tko ti je ruka?, umjesto: Tko ti je izvor informacija?

U uvodnom dijelu slijede poglavlja u kojima su opisani pojedini elementi strukture HER-a: “Naglasci i dužine”, “Gramatički opis”, “Etimologija”, “Slojevi hrvatskoga leksika”, “Onomastika” i “Biografska građa”. Slijede “Kratice i popis jezika” i “Kratice i odrednice”, zatim “Prefiksi” i “Sufiksi”. O svim tim elementima pisat će stručnjaci za pojedina područja, a u ovom osvrtu najveći naglasak dajemo onim segmentima koji nam se u jednom rječniku čine najvažnijima: značenja riječi i primjeri.

U prikazu grafičkog rješenja izgleda natuknica u HER-u (v. *infra*) vidimo da SKOK ima pet značenja, bez ijednog primjera. Već prva konkordancija u HNK-u:

Tim se zakonskim prijedlogom predviđa ogroman **skok** plaća u sudstvu, u rasponu od 40 (za suce prekršajnih...

kao i:

... posljednjih godina, ali se ovaj put najavljuje rekordan **skok** cijena.

pokazuju da je izostavljeno značenje “porast, povećanje”, koje postoji pod SKOČITI. Nije spomenuto ni preneseno značenje:

Dok je još uvijek neizvjesno može li NHI kao novoosnovana stranka doista izvesti takav značajan **skok**, izvjesno je s čijim glasovima...

Sintagme su samo *konjički skok* i *skokovi u vodu* kao sportska disciplina. Nema *skijaških skokova*, *skoka udalj*, *skoka uvis*, koji se pojavljuju pod SKAKANJE. Nema ni *skoka motkom* (pod MOTKA ima *skok s motkom*). Pod UDALJ ima *skok udalj*, ali pod UVIS nalazimo samo primjer *kosa mi se (po)diže uvis* i sintagmu *ruke uvis!* U natuknici VIS piše: “... b. visina kao smjer i opreka prema daljini [*skok u vis* → *uvis*]”¹⁰, gdje nema nikakvog skoka. Ne navode se ni skokovi u umjetničkom klizanju, kao ni *skok na cilj* i *skok sa zadržkom* u padobranstvu. Nema ni *skok-šut* u košarci.

¹⁰ Ovdje se iznimno kao oznaka za upućivanje pojavljuje strelica, umjesto *usp.* i v. U uputama piše da → označava “postaje”.

skòk *m* (N *mn* skòkovi) 1. podizanje sa zemlje, iz vode i sl. iznenadnim naporom mišića nogu 2. *pren.* nagao prijelaz iz jednog stanja u drugo, s jedne teme na drugu 3. jednokratno planirano parenje životinje koje se pripisuje mužjaku (jarka, ovna, psa); *usp.* tir, opasivanje 4. *inform.* odstupanje od normalnoga redoslijeda izvođenja naredaba u računalnom programu 5. *geogr.* slap Δ **konjički** ~ 1. šah pomicanje figure konja u obliku latiničkog slova L 2. *pren.* nagla promjena taktike (u razgovoru itd.); ~ **ovi u vodu** *sport* disciplina koja obuhvaća umjetničke skokove s daske i tornja u kojima se izvođači natječu // **skākāč** *m* (G skākāča) 1. onaj koji dobro, vješto skače (o čovjeku, o životinji) 2. onaj koji se natječe u skakačkim disciplinama 3. šah figura u šahu, simbol S; konj; **skākāčica** *ž*; **skākāčki** *prid.* koji se odnosi na skakača; **skākāčki** *pril.* kao skakač, na način skakača; **skākališni** *prid.* koji se odnosi na skakalište; **skākalište** *sr sport* početno mjesto za skakačke discipline u lakoj atletici; **skākānje** *sr* 1. *gl. im.* od skakati 2. ukupnost nekih lakoatletskih disciplina (skok udalj, uvis, troskok); **skakaonica** *ž* *sport* cjelina uređenog prostora (s doskočištem) za izvođenje skijaških skokova; **skakaonički** *prid.* koji se odnosi na skakaonice; **skākati** (Ø) *nesvrš.* (*prez.* skākēm; *pril. sad.* -āčūci, *gl. im.* -ānje), *usp.* skočiti; **skākavac** *m* (G -āvca, N *mn* -āvci) nož čija oštrica naglo iskače iz korica na pritisak prstom ruke u kojoj se drži; čakija; **skākūtati** (Ø) *nesvrš.* (*prez.* skākucēm/-ām, *pril. sad.* skākucūci/-ajūci, *gl. im.* -ānje) 1. u malim vremenskim razmacima praviti male skokove; poskakivati 2. odskakivati [*opta skakuće*] 3. hodati sitnim živahnim korakom; **skākūtav** *prid.* (*odr.* -i) koji poskakuje; **skākūtavost** *ž* (G -osti, I -osti/-ošću) svojstvo onoga što je skakutavo; **skōčiti** (Ø) *svrš.* (*prez.* skōčim, *pril. pr.* -ivši, *prid. rad.* skōčio) 1. a. odbaciti se naglo s jednog mjesta na drugo [- *u rijeku*; ~ *uvis*] b. naglo ustati [- *sa stolice*] 2. naglo se povećati [*cijene su skōčile*] 3. *pren.* početi se naglo, žustro oprati čijem mišljenju; oštro se oprijeti, pokazati otvoren otpor 4. *razg.* svratiti, na kratko otići; skoknuti [- *do susjeda na kavu*; ~ *u dućan*]; **skōčni** *prid.* koji se odnosi na skok (1) [- *a kost*, *anat.*; ~ *i zglob*, *anat.*];

skōkomicē *pril.*, *usp.* skokom; **skōknuti** (Ø) *svrš.* (*prez.* skōknēm, *pril. pr.* -ūvši, *imp.* skōkni, *prid. rad.* skōknuo) otići/doći kamo na kratko vrijeme, posjetiti u brzini; svratiti, navratiti; **skōkom** *pril.* 1. *eksp. knjiš.* brzo, odmah 2. tako da skoči; skokomice; **skōkovit** *prid.* (*odr.* -i) koji se odlikuje skokovima, koji skače, koji je u skokovima, koji je na skokove [- *e cijene*; ~ *uspjesi*]; promjenjiv, kolebljiv, koji se uspinje i pada; sad ovakav sad onakav Δ ~ **i kod** *inform.* *pejor. razg.* naziv za nevrsto programiranje s mnogo nepotrebnih naredaba skakanja i grananja; **skōkovito** *pril.* u skokovima [*cijene rastu* ~]; **skōkovitost** *ž* (G -osti, I -osti/-ošću) svojstvo onoga što se pojavljuje skokovito \square *pr.* (nadi-maćka): **Skākalo** (Nova Gradiška), **Skākavac** (Bjelovar, Dugo Selo), **Skākelnja** (Sinj, Split), **Skākici** (Rijeka, I Slavonija, Karlovac), **Skāko** (Imotski, Makarska), **Skōčāj** (Vrbovec, Rijeka), **Skočajić** (Split, Dubrovnik), **Skōčak** (120, Sveti Ivan Zelina, Donja Stubica, Prigorje), **Skōčan** (Zagreb, Garešnica), **Skōčanić** (Rijeka, Opatija), **Skōčec** (Križevci, Turopolje), **Skōčen** (Ivanić Grad, Prigorje), **Skōčibusić** (130, Zagreb, I Slavonija, sred. Dalmacija), **Skōčić** (740, Šibenik, Zagreb, Ogulin), **Skōčilić** (Crikvenica, Primorje), **Skočilović** (Zagreb), **Skōčir** (Županja, Požege), **Skōčko** (Dubrovnik), **Skōk** (250, Varaždin, Jastrebarsko, Zagreb, Ivanec, v. i uskok), **Skōkan** (Bjelovar, Karlovac, Opatija), **Skōkandić** (190, Korčula, Split), **Skōki** (Rijeka), **Skōkić** (230, Valpovo, I Slavonija, Šibenik), **Skōkna** (Benkovac, S Dalmacija), **Skōko** (440, Split, Zagreb, I Slavonija, Pula), **Skōković** (Križevci, Slavonski Brod); *top.* hidronimi: **Skākala** (mjesto na Neretvi), **Skākavac** (donji tok Jelasa, Podravina; naselje i d. pritek Utinje; d. pritek Karašice kod Donjeg Miholjca), **Skākindol** (zemljište, Gospić), **Skōčāj** (oranice i naselje kod Počitelja u Lici), **Skōčajská drāga** (potok, Pounje), **Skočinovac pōtok** (potok kod Broda), **Skōčivranske bāre** (vrela, Gospić), **Skōk** (slapovi, Poljica; oranice, Gospić) i sl.; naselja: **Pōdskoči** (Crikvenica, 74 stan.), **Skākavac** (Karlovac, 371 stan.) \diamond *prasl. i stsl.* skokъ (*rus. i polj.* skok), *lit.* šokti; plesati

Dok u mnogim natuknicama primjera uopće nema ili se daju skovani kratki primjeri (prijelazni glagol + imenica u akuzativu, prilog + infinitiv glagola, pridjev + imenica i sl.), našli smo i nekoliko citiranih primjera iz književnosti:

PRIKLAD *m* ograda kamina s otvorenom vatrom [*mi smo zurili u vatru uz koju je bio prikklad od lijevanog željeza s nekim glavama*, I. Meštrović]

SUGREB *m* *enol.* u tlu zagrebena mjesto od životinje (npr. psa) na koje nije dobro nagaziti jer nosi nevolju ili bolest [*liječi djecu po selu od sugreba i uroka*, Matoš]

Koliko bi HER bio bogatiji da je takvih citiranih primjera više! Isto tako, za razliku od često oskudno obrađenih natuknica, postoje i iscrpne, vrlo razrađene obrade s brojnim primjerima:

to 1. *sr* <N zam. taj, *usp.*> 2. (u raznim kontekstima) [*~ se vi kod kuće služite trikovima* = takvim trikovima služite se kod kuće, a ne ovdje; *~ on samo priča* = on ne misli ozbiljno]; (upućuje umjesto ponavljanja na ono što je prethodno rečeno) [*O kakvim si ~ travama govorio?*]; (služi za isticanje informacija koje će uslijediti) [*Ja mogu narediti da je dovedu. I ~ голу golcatu!*]
3. (<zam. koja se slaže sa svakim rodom uz enklitički oblik je ili puni oblik jest kao dio imenskog predikata (uz drugu, dodanu subjektivnu rečenicu)) [*TO je jedna divota, TAJ uspon na Okić; TO je momak kakovga nema, TAJ skakač s motkom; TO je prava muka, TA vožnja preko kamenjara* = uspon na Okić je divota; skakač s motkom je momak kakovga nema; vožnja preko kamenjara je prava muka]
4. (u vezama riječi sažimlje ono što se vidi, objašnjava, što je prethodno rečeno ili na što se ukazuje) [*~ se on samo šali; ~ tebe svi ovdje gnjave*]; (sa zam. to, veznici i i a uvode zavisnu rečenicu) [*Prestali smo plesati, i to kad je bilo najljepše*]; (u dijaloškoj situaciji ili na neki neposredan povod u zn. čuđenja čemu ili upozoravanja da je što neobično i sl.) [*vidiš ti ~;*

gledaj ti ~; pazi ti ~] 5. (u dijaloškoj situaciji na riječi sugovornika ili u vlastitom objašnjavanju nekog događaja) u zn. nevjerice, sumnje ili traženja objašnjenja o neposredno rečenom [A: *Vjerujte, čovjek gleda oštro u željezni iskrivljen klin i klin se ispravi* B. *Kako ~ nemoguće, ne vjerujem, nevjerojatno, to se mora objasniti, to je nespojivo s iskustvom*]; kao glavna rečenica u složenoj rečenici upućuje da je potrebno objasniti ono što se traži u zavisnoj rečenici, a o čemu se govorilo u prethodnom tekstu ili se općenito zna da se inače govori ili vlada kao važeće mišljenje [*Otac mi je pušio i umro relativno mlad, a stric nije pušio i doživio devedeset. Kako ~, ako je sve u genima* (prije je rečeno ili se općenito misli da je sve u genima)]; (nakon vlastitog imena, neobavezno prema spolu, započinje cjelovitu rečenicu) [*Franjo Glazer, ~ je bio golman* (= taj je bio); *Marta Pospíšil, ~ je bila pjevačica* (= ta je bila)]; uz komparativ, kad stupanj u kojem se izražava jedna pojava uvjetuje stupanj ili izrazitost druge [*što prije, ~ bolje*]; [*~! upravo tako!, tako treba!*] ⇨ *prasl.* i *stsl.* to (*rus.* to, *polj.* to), *lit.* tas: taj ← *ie.* *tod (*grč.* to, *skr.* tad)

Grozd SKRATITI sadrži natuknice SKRAĆENICA, SKRAĆIVANJE i SKRAĆIVATI.

SKRATITI ... 1. (što) učiniti kraćim 2. (se) postati kraći [*~ vrijeme (čime), pren.* zabaviti se čime neko vrijeme...]

SKRAĆIVANJE ... *gl. im.* od skratiti ~] Δ ~ *razlomka mat.* svodenje razlomka na oblik u kojem su brojnik i nazivnik relativno prosti brojevi, postiže se dijeljenjem brojnika i nazivnika njihovim najvećim zajedničkim djeliteljem (mjerom)

SKRAĆIVATI (što, se) ... *usp.* skratiti...

Toj obradi mogli bismo uputiti nekoliko prigovora: 1. primjer *skratiti vrijeme* na pogrešnom je mjestu (trebao bi biti pod (1)); 2. SKRAĆIVANJE nije glagolska imenica od SKRATITI, nego od SKRAĆIVATI; 3. nema nikakva povezivanja s osnovnim nesvršenim glagolom KRATITI (koji je u rječniku definiran: "činiti kraćim; skraćiva-

ti”), a upravo se za gornji primjer *skratiti vrijeme* u nesvršenom obliku upotrebljava glagol KRATITI, a ne SKRAĆIVATI; 4. općenita (ozbiljna) zamjerka koja se odnosi na cijeli rječnik: nesvršeni glagoli najčešće nisu obrađeni nego su upućeni na svršene parnjake, i to kraticom *usp.* koja je ovako objašnjena u poglavlju “Kako se služiti rječnikom”:

“uspoređi, upućuje na mogućnost da se provjere razlike u značenjima i položajima riječi i drugih jedinica u književnom jeziku, da se uoči djelomična ili potpuna sinonimija ili razlika u značenju”

Budući da se za nesvršeni glagol donose samo gramatički oblici (1. l. prezenta, prilog sadašnji i glagolska imenica¹¹), bez ikakve definicije, teško možemo “provjeriti razlike u značenjima...”, jer su nam za uspoređivanje potrebna barem dva elementa. Iz takva pristupa moglo bi se zaključiti da se svršeni i nesvršeni parovi razlikuju samo po vidu, dok su po svemu drugom identični. To nije istina, jer postoje mnoga ograničenja u upotrebi, mnoga značenja u kojima se upotrebljava svršeni oblik, ali ne i nesvršeni, i obratno. To možemo vidjeti na sljedećem primjeru:

OGLEDATI SE¹² svrš. ... 1. pogledati za sobom ili na sve strane 2. (s kim) oprobati se, iskušati se, natjecati se s kime u snazi, vještini, znanju, odmjeriti snage, vrijednosti, itd. 3. reflektirati, odraziti, zrcaliti se

OGLEDÁVATI SE nesvrš. ... *usp.* ogledati se

U korpusu nismo našli nijednu potvrdu u kojoj bi glagol OGLEDÁVATI SE imao značenje (2) *ogledati se*. Međutim, mnoge konkordancije u korpusu upućuju na neke propuste u ovoj obradi, od kojih je najveći neuvrštavanje nesvršenog glagola *ogledati se* i njegova prenesenog značenja “odražavati se, očitovati se”, koje je samo u pojavnici OGLEDA SE zastupljeno u više od 90% svih konkordancija¹³. Što se tiče gornjeg značenja (2), navedena je rekcija “s kim”, dok u korpusu vidimo da “protivnik” ne mora nužno biti osoba:

Ogledao se Šenoa i prevođenjem narodnih pripovijedaka, preveo je na njemački Smičiklasov zapis bajke...

... zorno predstavljajući ... autorovo književno stvaralaštvo, tijekom kojega se *ogledao* u najrazličitijim književnim formama, od putopisa do romana za djecu, novela, drama, eseja i smješica.

Dvije godine kasnije i sam se *ogledao* kao redatelj te snimio film..

Značenje (3) opisano je s tri sinonimna glagola (svaki ima više značenja), od kojih je prvi dvovidni (*reflektirati*), drugi svršeni (*odraziti*), a treći nesvršeni povratni

¹¹ Glagolske imenice donose se sustavno, ali ponegdje su izostavljene (naprimjer, pod SAHNUTI nema glagolske imenice, iako njena tvorba nije lako pretkaziva: *sahnuće*).

¹² Iako su sve natuknice u HER-u naglašene, radi praktičnosti naglaske u ovom prikazu pokazujemo samo radi razlikovanja homografa.

(*zrcaliti se*). Nije primjereno svršene glagole definirati nesvršenima, neovisno o tome što ZRCALITI SE ima više značenja: 1. odbijati se od zrcala (o zrakama) 2. ljeskati se, svjetlucati se od odbijenog svjetla 3. ogledati se, odražavati se (o pojmovima, odnosima činjenica između uzroka i posljedice i sl.). U značenju (3) možda se i nazire objašnjenje značenja koje smo proglasili propuštenim, ali u nedostatku primjera ne možemo biti sigurni. U svakom slučaju, u citiranim konkordancijama teško bi se glagol OGLEDATI SE mogao zamijeniti bilo kojim od ta tri glagola.

U tom grozdu nema ni prijelaznih glagola OGLEDATI/OGLEDAVATI u značenju “pregledati/pregledavati sa svih strana”:

... kako je Bager uzeo upaljač i stao ga s divljenjem **ogledavati**, pa nastavi: ...

se ponovo mašio za još jednim primjerkom s iste hrpe i stao ga **ogledavati**.
Moj si gost večeras, Matija - reče Petar **ogledavajući** jelenovo rogovlje...
Ogledavši pomno svoju sjekiru...

Još jedan primjer nesustavnog korištenja korpusa nalazimo u glagolu STATI koji je obrađen na sljedeći način:

1. zaustaviti se nakon hodanja, vožnje, itd.
2. postaviti se na noge; ustati
3. prestati (raditi itd.), *opr.* početi
4. (*s inf.*) početi [*stao je pričati*]
5. (*imp.* stoj) **a.** (ob. u izravnim upozorenjima ili naredbama da se prekine pokret ili hod) **b.** budi gdje jesi, ne miči se, ne mijenjaj mjesto stanovanja, boravka, rada, itd. [*stoj gdje si ne seli se, ne mijenjaj životne okolnosti, budi zadovoljan s onim kako živiš i kako ti je; stoj gdje si i za gdje si nisi* (često *ekspr.* u ikavskom obliku *stoj di si i za di si nisi*) budi zadovoljan jer nisi sposoban ni za ono što imaš, već imaš više dobrih okolnosti nego što zaslužuješ]

¹³ Osobita prednost toga modela u nekakvim mutežom.“
 U cemu se alnog identiteta na kulturnom planu da ne bih došao do kraja ove zbirke e kosovska vlada. Albanski neuspjeh državi. Naime, značaj Slobodne BiH kao pobjednici i u njihovoj patnji li za kvantitativne pomake, a to se formalnih struktura. To se posebice blika i boje stakla. Kakvoća stakla drugaciji pogled na stvari, koji se oju izaziva razvoj tehnike, a to se zabluda, pitat cete, u cemu se ona e bivališta su božanskog, u cemu se zadaca postaje uniformnija, a to se Korisnost teorije strateškog izbora

ogleda se u tome što on može pokazati koji ogleda pogrešna politika HNB-a i Ministarstva ogleda se tako i u inicijativi te osnivanju ogleda o znanosti i znanstvenicima. Zahvalan ogleda se i u tome što nisu ishodili internac ogleda se u činjenici da je to prvi dnevnik z ogleda se istina i pravednost hrvatske borbe ogleda u tome da su ispitanici koji pripadaju ogleda u kadrovskoj politici, odnosno u pomno ogleda se u postojanosti prema vinu i sredstv ogleda u otkricu nelinearnih pojava, što se p ogleda u anomiji – pojmu koji je Durkheim ta ogleda? Kako se to nastoji utjecati na pisce? ogleda autorov osebusni panteizam. On upozora ogleda u povećanju broja rutinskih operacija ogleda se u tome što ona skrece pozornost na

6. (u što) smjestiti se u kakvu posudu, prostoriju, ambalažu, itd., u broju ili u volumenu biti primjeren takvu smještaju [*moći/ne moći* ~ ne biti previše glomazan, velik, brojčan / biti previše glomazan, velik, brojčan; *u ovu sobu jedva može* ~ *krevet*]

Δ *stanil* razg. fam. u dijaloškoj situaciji i u nekonvencionalnom ophođenju: poziv sugovorniku da prestane govoriti

Nakon lapidarnih definicija osnovnih značenja, bez ikakvih primjera (tek značenje (4) ima jedan primjer), (pre)opširno se opisuje značenje (5), samo u bezličnoj upotrebi u imperativu, s nepotrebnim primjerima i opsežnim definicijama tih primjera. Ne vidimo zašto *stani!* stoji u rubrici sintagmatskih izraza (Δ).

Pojavnica STALO pojavljuje se u HNK-u 340 puta. Od prvih 50 konkordancija, u 45 riječ je o bezličnom obliku: *stalo je komu do čega, do koga; biti stalo + infinitiv*, u značenju “zanimati se za što, za koga; pridavati značaj; težiti; željeti, odnosno u drugačijoj konstrukciji: biti važan”¹⁴. Iako se u “Uvodu” rječnika tvrdi da je “ovaj Rječnik u hrvatskoj leksikografskoj tradiciji prvi koji je nastao sustavnim korištenjem građe iz elektronskoga korpusa hrvatskog jezika”, na ovom primjeru propuštenog značenja vidi se da korpus sigurno **nije bio sustavno konzultiran**.

¹⁴ trebaš tražiti po krevetu ako ti je mi je mišljenja u svakom trenutku bilo radujem što ih pišem nekom do koga mi je kao da su ga izveli pred streljački vod, lice kao da mi je, eto, do priče najviše, kako se to radi, a zapravo mu nije bilo lobodilačkom pokretu, partizanima, mnogo Kreleži. Partizanskoj vojsci nadasve je o Cici. Ne znam zašto mu je bilo toliko naprijed nervirao. Danku je strašno bilo se sprema nekom nešto slagati pa mu je , al' sad ne mogu jer vidim koliko ti je epizodu. Naime, domaćinima je bilo jako pogriješiti. Samo dopustite da vam bude otaknemo jedni druge. Ako vam je uistinu o skupa, ali vrijedna za svakoga kome je taj nagonu i običaju, a nije im zapravo e može umrijeti, jer do toga nikome nije žurbi, kada te brzina putovanja tjera, a može umrijeti – jer do toga nikome nije štvetim pravilima jer im nije bilo mnogo njih nastavaka. Vittoriniju je bilo jako tržištu. Oni nakladnici, kojima je bilo >Dužnost je države i svih onih kojima je i. A njemu je do nataliteta bilo itekako onim državama u kojima je vlastima bilo nisu radili zato što im je posebno bilo ci, redovnici i svi drugi kojima je bilo u rijetki slučajevi, da je njima itekako a neutralnost knjižnica, do koje je jako >zašto je sovjetskim piscima bilo toliko s njima imali posla. Da im je zato jako

stalo da se probudi. Mama je nešto mrlj stalo – bio je moj otac. On potpuno o stalo, tko se na primjer osjeća osamljen stalo mu je da hrabro umire, ali se, eto stalo i kao da ću evo sad biti duboko ra stalo do tog novca. Ne može se vratiti u stalo do svakog poznatijeg i značajnijeg stalo do ugleda i dobrog glasa među nara stalo do toga da steknem dobro mišljenje stalo da što prije ostanem u drugom stan stalo da ovaj povjeruje, potom je zakora stalo do zemlje u kojoj živiš i naroda k stalo pokazati gostima kako je Hrvatska stalo do toga. To je ono za čim težimo. stalo do toga, biste li izgubile tako mn stalo do čovjeka dostojnog umiranja. Bud stalo ni do jednog ni do drugog.</P><P>B stalo. On ne može umrijeti: ne može umri stalo ti je da upoznaš grad u koji si do stalo! Teška primjedba, teška optužba za stalo do propisanih pravila. U tome su b stalo da se tiskanje nastavi, pa je teme stalo do očuvanja javnoga morala i reda stalo do stabilnosti društva, vladajuće stalo, jer bez mnogo malih Talijana, koj stalo do očuvanja moralnih, ideoloških i stalo da prodaju upravo loše knjige i da stalo da se svijet očisti od opasnih her stalo, da se baš to dogodi. U društvima stalo onima koji ne misle dobro državi, stalo do toga da postanu i ostanu članov stalo do književnih, znanstvenih, staleš

Natuknica VJEŽBA ima tri značenja:

1. ponavljanje neke radnje da bi se u njoj stekla vještina 2. zadatak koji se daje radi boljeg upoznavanja predmeta i radi stjecanja radnih navika 3. *vojn.* vojna služba redovnih ili pričuvnih vojnika

Nema značenja vježbe kao natjecateljske discipline sportske gimnastike (*vježba čunjevima, vježba loptom, vježba na tlu, vježba trakom...*)¹⁵.

Natuknica SPAS obrađena je na sljedeći način:

1. izbavljenje od opasnosti, bolesti, nevolje, itd. 2. dječja igra [*na ~*] Δ *luka ~a* utočište, pribježište // **spasenje** *sr, usp.* spas

O kojoj je dječjoj igri ne znamo, a primjer *na spas* ne donosi nikakvu dodatnu obavijest. Prvo značenje moglo je biti detaljnije obrađeno, to više što je natuknica IZBAVLJENJE kružno definirana kao “spas, spasenje”. Ilustrativni primjeri mogu se naći u HNK-u¹⁶, gdje uočavamo religijsko značenje (izbavljenje od grijeha), a isto značenje ima podnatuknica SPASENJE (koja je upućena na SPAS, kao da je riječ o potpunim sinonimima koji su uvijek međusobno zamjenjivi, što sigurno nije slučaj: u HNK-u uz pojavnicu SPASENJE u najvećem broju slučajeva izvor je *Glas koncila*). U tih nekoliko konkordancija vide se uobičajene kolokacije (*pronaći spas, boriti se za spas*), religijsko značenje (*spas svoje duše, spas vjernika*), dok nam primjeri *spas iz vrelog grada* (odlazak u prirodu na svjež zrak) i ... *dobivanje kredita koji mu je u tom trenutku značio spas* (izlazak iz financijskih problema) pokazuju da nije riječ samo o nevoljama, bolestima, opasnostima.

Natuknica SPOPASTI ima jedno značenje:

zgrabiti, ščepati, napasti (ob. o pojavama i pojmovima [*što te spalilo? što te uhvatilo, jesi li pri sebi?*])

U HNK-u uz glagole *spopasti/spopadati* stoje imenice poput: *smrt, želja, bijes, užas, gađenje, panika* itd. Teško je zamisliti kontekst u kojem bi takvi osjećaji mogli “zgrabiti, ščepati, napasti”. Trebalo je samo pročitati natuknicu OBUZETI u kojoj piše: “zaokupiti, zahvatiti, spopasti, svladati (za kakav osjećaj, misao itd.)”, gdje je jedan od sinonima i *spopasti*.

¹⁵ Usp. *Sportski leksikon*.

¹⁶ od Boga i ne utekne krivim bogovima za čelni ljudi Croatije pokušavaju tako pronaći m kraju samo se jedan zemljoposjednik borio za što reći!). Ti su pučisti čak imali Komitet za kući, činilo nam se upravo rajskim. Bio je to »Raditi oko spasa svoje duše na slavu Božju i jernici tako htjeli. Ako je Crkvi glavna briga anje kredita, koji mu je u tom trenutku značio

spas i ozdravljenje. Starozavjetni s spas iskušavajući najnoviji gospodar spas svoje zemlje, sve do svoje smrt spas. Igrali su se Bukurešta. U tom spas iz vrelog grada, stambena gužve spas drugih duša.« <p>Pokopana je u spas vjernika, spas duša, Papa mora spas, tražio odobrenje Hrvatske naro

SPRAVA je definirana na sljedeći način:

predmet koji podešavanjem obavlja radnju za koju je namijenjen Δ *optička ~ tehn.* sprava koja se osniva na kombinaciji leća (mikroskop itd.)

Ne spominju se *gimnastičke sprave*, sprave za tjelovježbu (iako su RUČE i RAZBOJ u rječniku definirani kao *gimnastičke sprave*). Gornja definicija ni po čemu ne odgovara tim spravama, jer one ne obavljaju nikakvu radnju.

Glagoli SPREMITI i SPREMATI:

SPREMITI 1. (što) a. urediti, srediti [*~ krevet*] b. pripremiti, prirediti [*~ ispit*] 2. (se) pripremiti se, srediti se [*~ se za putovanje*]

SPREMATI 1. *usp.* spremati 2. uređivati, stavljati sve stvari na svoje mjesto [*~ stan; ~ kuću*]

Definicije se i ovdje sastoje od sinonima. Proizlazi da glagol SPREMATI ima i dodatno značenje (2) koje SPREMITI nema, a to nije točno, jer se može reći i *spremiti stan, spremati kuću*. U korpusu nalazimo primjere koji nisu pokriveni opisanim značenjima (*spremiti orade i barbune na žaru, spremati večeru, spremati voće u hladnjaču, spremati što u džep, spremati ručak za dvoje, ... tada bismo je počeli spremati za udaju i odlazak*).

Natuknice SPREGNUTI (spreći) i SPREGA imaju sljedeća značenja:

SPREGNUTI ... 1. upregnuti, zapregnuti 2. stegnuti (konopcem i sl.), zategnuti // SPREGA ... 1. par (dvoje) tegleće marve u zaprezi 2. *preu.* *pejor.* veza i složan rad dvoje ili više ljudi kojim se oglašuju o opće prohibitke i načela

Kod glagola SPREGNUTI izostavljeno je značenje “djelovati zajedno, povezano”. Primjeri su preuzeti s interneta: *Uhodani kontakti sa... , kao trenutno najvećim prodavateljima prednost su u poslovima akvizicije, posebno kada su SPREGNUTI sa uslugama vođenja projekata... ; Moguće je SPREGNUTI od 64 do 512 procesora tipa... ; Takvi su fotoni SPREGNUTI, zamršeni, njihova polarizacija, smjer kretanja i boja su međusobno povezani...* Postoje i *spregnuti nosači* u građevini (izrađeni od dva materijala). Pod SPREGA nema sintagme *povratna sprega*, a u definiciji drugog značenja tvrdi se da je samo riječ o tajnoj povezanosti radi ostvarivanja neke koristi, barem smo tako shvatili. U korpusu nalazimo primjere poput: *sprega impresionizma i historizma, sprega domovine i dijaspora*, zatim citate: “*Stoga ne iznenađuje što su se u prikazu svijesti mladoga poručnika našle spojene obje komponente bogato zastupljene u austrijskoj kulturnoj baštini: psihološka i satirička. To je, uostalom, SPREGA koja će se tri desetljeća poslije očitovati u romanu napisanom, dijelom, također u Beču, naime, u glavnom djelu Roberta Musila*”; *sprega tehnike i ... kapitala; sprega između čiste literature i umijeća pisanja* itd. u kojima nema ničega pejorativnog ni protuzakonitog.

SPORAZUMJETI SE u HER-u znači samo: “sklopiti sporazum, uspjeti postići dogovor s drugom stranom, dogovoriti se, složiti se”. Nema značenja “komunicirati s razumijevanjem”, za koje se u korpusu lako mogu naći primjeri (*sporazumijeva se na španjolskom, ... su gluhošnjem i sporazumijevaju se jezikom znakova...*).

Pod SNAČI SE i SNALAZITI SE daje se samo značenje “prilagoditi se novom stanju i prilikama, znati izvući se iz poteškoća; nositi se s teškoćama svakodnevnog života, prometati se, spodbijati se, okretati se (kojekako)” (*sic!*). Ne znamo što bi trebalo biti “okretati se (kojekako)”, ali vidimo da nema običnog značenja “orijentirati se” (*snalaziti se u šumi*), kao ni “lako nalaziti rješenja, lako shvaćati” (*snalaziti se u matematici, u engleskom*).

U prvom značenju natuknice SRCE piše: “mišićav (?) šuplji organ...” Pod MIŠIČAV čitamo: “koji ima jake i izražene mišiće”, što je dobra definicija. Srce je **mišićni** organ (MIŠIČNI je definiran kao: “koji pripada mišićima, koji je svojstven mišićima, koji čini mišiće”).

Za riječ SKOBA piše: “dvokraka ili trokraka kuka na konopu kojom se što dohvata; mačka, spojnica, klanfa, kvačica”. Natuknice KLANFA (klamfa?) nema u rječniku.

Ima i nepoštivanja jednog od osnovnih leksikografskih pravila prema kojem bi sve riječi korištene u metajeziku (definicijama) morale biti opisane u rječniku:

STAPAJICA ž 1. *etnol.* mlat kojim se tuče mlijeko u stapu 2. *tehn.* dio stapnog mehanizma s pomoću kojega se pravocrtno gibanje preko križne glave i ojnice prenosi na koljenčasto vratilo; klipnjača¹⁷

Ako koga zanima što je to *ojnica*, to u HER-u neće saznati jer OJNICE nema, ali zato otprilike na tom mjestu u abecedi stoji: OJEBINA *podr. vulg.* osoba koja je tražila i stjecala brojna iskustva u seksualnom životu nakon što je izgubila ljepotu i privlačnost. (Vulgarni vokabular u HER-u i inače je vrlo detaljno razrađen, recimo da samo grozd JEBATI sadrži 18 izvedenica.) U rječniku nema ni natuknice KLIPNJAČA.

U natuknici SAV značenje (4) glasi: “u raznim kontekstima u zn. jako, vrlo, u velikoj mjeri obuzet (sam) čime”. Jedan od primjera je: *sav (je) pozelenio*: zavidan je (*slika zelenila u licu kao znak zavisti i bolesnog stanja*) (podcrtao K. B.). I u drugim primjerima (*sav sam očajan, sav sam rasprodan, sav je uzdrhtio*) ne daju se definicije natuknice SAV nego **drugih članova primjera**. Ne vidimo u kakvoj su vezi “zavist” i “bolesno stanje”, a “sliku zelenila” potražili smo pod ZELENILU, koje znači: “1. opći dojam ili prostiranje po površini zelene boje 2. zeleno raslinje, nasadi”. Definicija značenja (1) potpuno je nejasna.

¹⁷ Za usporedbu dajemo definiciju STAPAJICE iz *Hrvatskog općeg leksikona*: “dio stapnoga mehanizma stapnih strojeva kojim se sila sa stapa i njegovo pravocrtno gibanje preko križne glave i ojnice prenose na koljenčasto vratilo”, K. B.

U rječniku bi primjeri trebali služiti kao dodatno pojašnjenje definicije i ilustrirati ponašanje natuknice u kontekstu. Međutim, nailazimo i na neobične primjere:

BURA ž 1. *meteor*: jak, mahovit vjetar sa SI... 2. *pren.* događaj koji unosi mnogo nemira, strasti ili promjena, uzbuđenje, uznemirenje...

BURAN *prid.* ... koji je pun bure (2) [*prihode s burne strane*]; nemiran, uskovitlan Δ ~na *godina* pov. godina 1848; ~na *noć* noć puna kojekakvih događaja; ~no *more* uzburkano more

Proizlazi da *buran* ima samo preneseno značenje BURE (2), što nije istina, jer u korpusu nalazimo *burni sjevernjak*, a i sami su autori u sintagme uvrstili običnu kolokaciju *burno more*, u kojoj je *buran* povezan s vjetrom. U svakom slučaju primjer *prihode s burne strane* ovdje ne ilustrira ništa, nego bi njega trebalo ilustrirati nekom definicijom (pretpostavljamo da bi trebao značiti “dolaze sa sjeverne strane”). Glagol PRIHODITI opisan je u HER-u, bez ikakve oznake (*rijetko, regionalno* i sl.), u značenju: “prilaziti bliže, dolaziti” (kao da se može prilaziti dalje!), a taj glagol sigurno ne pripada standardnom hrvatskom leksiku. Što se tiče sintagme *burna godina*, osim povijesnog značenja nije navedeno da svaka godina može biti burna, kao što i *burna noć* može značiti i “noć u kojoj puše bura”. U korpusu smo našli velik broj čestih kolokacija od kojih su neke mogle biti izvršene (*buran seksualni život, burna reakcija, burna vremena, burna događanja, burna rasprava, burna previranja, burna vremena, burna prošlost* i, s manjim pomakom u značenju, *buran pljesak*).

SAD i SADA u HER-u su samo prilozii, i to u svim značenjima međusobno zamjenjivi: 1. u ovo vrijeme, u ovaj čas... 2. malo prije 3. (kao riječ koja najavljuje neodređeno oklijevanje ili ono što će biti [~, *nisam siguran*]... 4. (u raznim kontekstima [*eto ga ~, vidi ga ~, gle ~ ovo...*]). Nismo sigurni da je SAD (SADA) u značenjima (3) i (4) prilog (možda je čestica), ali oblik SADA sigurno se u njima ne upotrebljava, što se iz tilde (~) ne može zaključiti, jer ona zamjenjuje oba oblika.

Natuknica SILA ima četiri značenja i nekoliko sintagmi. Značenje (1) “fiz. a. svaki utjecaj koji izaziva gibanje ili promjenu brzine gibanja tijela, ono što pokreće” preuzeto je iz A³, a u HER-u je ilustrirano dvama primjerima: [*bila mi je ~, razg. imao sam potrebu (izvršiti veliku ili malu nuždu); ~om prilika* kako prilike zahtijevaju]. Ne ulazeći u to kaže li se *bila mi je sila* ili *bilo mi je sila*, takvu primjeru sigurno nije mjesto u tom značenju, dok u drugom primjeru *silom* nije imenica nego prilog, koji je i opisan u tom grozdu.

Vidjeli smo da su mnoge natuknice opisane prilično lapidarno, bez pravih definicija, samo sinonimima. Ali ima i detaljno definiranih pojmova:

MASA ž 1. *fiz.* a. količina materije sadržane u nekom tijelu, mjera inercije tijela odn. mjera otpora tijela koje pod utjecajem sile povećava odn. smanjuje brzinu ... b. težina izražena u kilogramima kao osnovnim jedinicama mjerenja c. u modernoj fizici, Einstein je pokazao pomoću specijalne teorije relativnosti (1905) da masa svakog tijela raste s

brzinom i da postoji ekvivalent mase i energije ($E=mc^2$) d. masa se može definirati i preko gravitacijske sile kojom tijela privlače jedno drugo (Sunce Zemlju, Zemlja tijela na površini Zemlje, itd) ... (Roland Eötvös (1848-1919) je eksperimentalno pokazao da se inercijalna i gravitacijska masa ne razlikuju, princip ekvivalentnosti inercijalne i gravitacijske mase Einstein je (1916) uzeo kao ishodišni princip opće teorije relativnosti... (slijede ostala značenja, K. B.)

Formulacije poput "masa se može definirati i preko..." više su udžbenički nego leksikografski metajezik. Tu se spominju čak i godine i zaslužne ličnosti na tom području, što se može opravdati epitetom "enciklopedijski" u nazivu rječnika, ali moramo utvrditi da na takav način nisu obrađeni i drugi termini.

Da su autori i sami imali poteškoća s grozdovima vidi se u primjeru grozda SJENA, koji sadrži: *sjenast, sjenčati, sjenčiti, sjēnica, sjenilo, sjenka, sjenovit, sjenovitost*. Iza tog grozda dolazi grozd SJĚNICA.

U prvom grozdu SJĚNICA znači:

1. *hip.* od sjena 2. konstrukcija sa stupovima i natkrovljem po kojoj se ob. penje kakva biljka penjačica; mali otvoreni vrtni paviljon

U grozdu SJĚNICA imamo dva značenja:

1. *zool.* red ptica pjevica... 2. naziv za konstrukciju sa stupovima i natkrovljem po kojoj se penje kakva biljka penjačica ili vinova loza, česta kao element sredozemne arhitekture, mali otvoreni vrtni paviljon

Druga definicija malo je potpunija, a čitatelj sam može odabrati naglasak. Ne znamo kako je bio organiziran posao na pripremi rječnika, ali do takva udvostručavanja (koje je fizički u rječniku jednog od drugog udaljeno samo nekoliko centimetara) nije smjelo doći.

Obično se u prikazima naših (malobrojnih) rječnika govori samo o nedostacima, nedosljednostima, propustima, općenito o svim vrstama pogrešaka što ih oni sadrže. To je i normalno, jer se očekuje da sve bude dobro (ili gotovo sve, jer nema rječnika bez nekih nedostataka) u rječniku koji potpisuje velika ekipa eminentnih jezikoslovaca i stručnjaka za druge discipline. Od prvog izdanja *Rječnika hrvatskoga jezika* V. Anića slušamo opravdanja za eventualne propuste do kojih je došlo zbog kratkih rokova koje su nametali komercijalni interesi i izdavačka politika. Takva opravdanja možda bismo mogli i prihvatiti, ali samo za nove sadržaje (u ovom slučaju riječ je o onomastici, etimologiji, enciklopedijskoj građi), ali nikako ne i za manjkavu obradu nekih visokofrekventnih riječi koja je ostala gotovo nepromijenjena od 1991. godine, jer nitko ne može tvrditi da jedanaest godina nije bilo dovoljno da se rječnik pažljivo pročita i dotjera. Pokazat ćemo to na dva primjera:

OSIM (I) *prij. s gen.* u zn. izuzimanja [svi ~ njega] b. *zast.* u zn. izvan [biti ~ kuće] // OSIM (II) *pril.* u zn. izuzimajući [družiti se sa svima ~ s njim]

I to je sve. Za OSIM bi se još moglo reći sljedeće:

– to nije samo prijedlog s genitivom, jer iza njega može biti i glagol u infinitivu: *sve je znao osim pjevati*;

– osim izuzimanja postoji značenje uključivanja: *osim bazena hotel ima i tenisko igralište, osim leksikografa na projektu rade i drugi stručnjaci* (sinonim: *uz, pored*);

– u obradi priloga samo je jedan primjer; dodatni primjeri mogli bi pokazati različite konstrukcije, prijedloge i padeže imenica: *pisala je svima osim Petru; plesala je sa svima osim s Petrom; kiša je padala svugdje osim u Rijeci; osim vođenjem gradskih poslova, gradska uprava mora se baviti...; trgovine će biti otvorene od ... do ..., osim za Božić i Novu Godinu...; osim u tim početnim stihovima...; osim savjetima, Centar pomaže i...; osim na revijama, ona te modele nosi i...; policija nije bila djelotvorna ... osim u slučaju provala; osim po obujmu i sadržajima, znanje možemo dijeliti...; knjiga će, osim djelatnicima..., koristiti i...; osim svojim kostimima, zadovoljna je i odličnom suradnjom...; nije znao reći ništa drugo osim: "Ja nisam Pamela Anderson"* (ovaj zadnji primjer pokazuje da iza *osim* može stajati cijela rečenica);

– nije opisan priložni izraz *osim toga*, koji u korpusu zauzima vrlo visoko mjesto po čestoti;

– nisu spomenuti ni vrlo česti složeni veznici *osim ako, osim da, osim kad, osim što*.

DOBRO (II) *pril.* (komp. bolje) kako treba; potpuno, pravo, *opr.* kako ne valja; krivo [~! a. riječ za odobravanje onoga što se čulo ili onoga što se radi b. riječ koja zaključuje ono što je sugovornik rekao i želju da se prijeđe na drugu temu (prema tradicionalnim običajima lijepa ophođenja smatra se blažim oblikom prekidanja i ne smatra se uglađenim); ~ *doći* (*kome*) biti koristan; ~ *došli* (*došao*) pozdrav pri dolasku; ~ *proći* imati koristi, proći bez teškoća ili gubitaka; ~ *se držati* biti u snazi u odmakloj dobi; *svako zlo za neko* ~ u svakoj nevolji ima i neke koristi ili pouke, iskustva (u zn. kakvo je)]

Ta obrada datira od drugog izdanja Anićeva rječnika (1994), koja se od obrade iz prvog izdanja razlikuje po sljedećem: dodano je značenje (b) prvog primjera *dobro!*, kao i poslovice (koja nije označena kao takva) *svako zlo za neko dobro*, gdje je *dobro* (treba li reći?) imenica srednjeg roda.

Daje se samo jedno značenje, bez primjera. I sama definicija čini nam se nezgrapnom: "kako treba; potpuno, pravo". Ni *potpuno* ni *pravo* nisu sinonimi od DOBRO, kao što ni "kako ne valja; krivo" nisu njegovi antonimi (znamo da je njegov antonim LOŠE). Taj prilog ima barem sljedeća značenja:

1. na zadovoljavajući način, prikladno (*dobro ste radili, dobro pleše*)
2. u skladu s moralom, društvenom normom (*dobro se ponašati*)
3. označuje intenzitet, stupanj, količinu (*dobro pečen odrezak, dobro znamo, dobro zarađivati*)
4. u dobroj formi, zdravo (*dobro se osjećam, bolesnik nije dobro*)
5. ugodno (*dobro nam je ovdje*)

Nedostatke u HER-u mogli bismo podijeliti na tri osnovne skupine:

1. Propusti, izostavljeni podaci, dakle ono čega u rječniku **nema**, a trebalo bi biti s obzirom na njegovu veličinu, i to na dvije razine:

a) neuvrštene natuknice; u početnom dijelu ovoga teksta vidjeli smo da u HER-u nema ni nekih vrlo čestih riječi, koje će se u budućim izdanjima lako moći uvrstiti pažljivim pregledom korpusa;

b) izostavljena česta značenja i primjeri u obrađenim natuknicama, što se vidi iz primjera OSIM i DOBRO. To možemo utvrditi, naprimjer, i u natuknici CRVEN¹⁸. Vidjeli smo da nema ni vrlo čestog izraza *stalo je komu do čega*, kao ni jednog od najčešćih značenja glagola OGLEDATI SE.

2. Velik broj oskudnih definicija, prečesto definiranje (bližim ili daljim) sinonimima (v. *supra* GADAN, ODVRATAN, ODURAN...) koji se često kružno upotrebljavaju u opisu sinonimskih nizova, tako da ni na jednom mjestu nije točno opisano o čemu je riječ. Neke definicije su nezgrapne, pa tako primjer *zaviti (se) u crno* znači "(a) unesrećiti (koga, se) tako što je tko umro ili poginuo (b) *pren.* uvaliti koga u teškoće, naći se u teškoćama". Rečenica kojom se definira značenje (a) ne čini nam se da je u duhu hrvatskoga jezika. Uz oskudne definicije često je vezano nedovoljno oprimjeravanje (vidjeli smo da u nekim polisemičnim natuknicama uopće nema primjera) ili pak navođenje teško razumljivih primjera koji ne ispunjavaju svoju osnovnu zadaću (dodatno pojašnjenje, ilustriranje definicije), nego i sami zahtijevaju definiciju (*prihode s burne strane* pod BURAN; pod ZAVITI u značenju (3) "kretanjem oblikovati zavoj, krenuti ustranu" stoji primjer *desno/lijevo zavij!* – usklidnik je u rječniku, mogli bismo dodati i upitnik).

¹⁸ U obradi pridjeva CRVEN opisana su tri značenja: 1. koji je boje krvi, cvijeta divljeg maka itd. [*~ kao paprika* jako, izrazito crven] 2. *pren.* koji je politički orijentiran kao one stranke i ideologije koje za simbol uzimaju crvenu boju (ob. komunisti i socijalisti) 3. *odr.* u složenim nazivima i sl. [*~i dim*]. Slijede još definicije sintagmi: *Crvena garda; crvena knjižica; crvena krpa; Crvena pomoć; crvena zvijezda; crveni, bijeli, plavi; crvene alge; crveni div; crveni fenjer; crveni karton; Crveni križ; crveni kutić; crveni telefon; crveni vjetar; crveno krvno tjelešce.*

Ovdje treba reći da se u značenju (2) *crven* smatra pridjevom, dok u grozdu ZELEN postoji imenica muškog roda ZELENI u značenju "onaj koji ima na sebi kakvu zelenu odjeću" i "pripadnik raznih političkih stranaka...". Ako je *zeleni* imenica, onda bi to morao biti i *crveni*, kao i *crni* i *bijeli* u šahu (CRNI je u HER-u doista imenica s tim značenjem, ali BIJELOGA nema). Kad je u pitanju vrsta riječi, ništa ne piše za CRVENO (crvena boja), a nema ni odgovarajućih primjera (*proći kroz crveno, biti odjeven u crveno, kazaljka je došla u crveno*).

U obradi nisu opisane česte upotrebe tog pridjeva. Sve što je po prirodi neke druge boje, ali pod različitim utjecajima postaje crveno zbog povećanog priljeva krvi: ljudska koža zbog psihofizičkih uzroka (uzbuđenje, stid, zajapurenost, opekline...) – odnosi se na lice, oči (plač, vjetar), obraze alkoholičara, organe zbog upale (grlo). Nisu spomenute ni tvari (kovine) koje pod djelovanjem temperature mijenjaju boju i pri određenoj užarenosti postaju crvene. Zatim nije opisan simbolizam boja, gdje crvena boja znači opasnost, zabranu, upozorenje (crveno svjetlo na semaforu i preneseno značenje, biti u *crvenom* ("negativnom saldu")). Nema ni *crvenog vina* (iako danas na bocama crvenog vina najčešće piše "crno"), ali u korpusu se može vidjeti da današnji enološki časopisi to vino nazivaju *crvenim* (kao i u mnogim stranim jezicima). Nema ni primjera *crveni planet, crveno meso* (govedina...), *crvene oči* (u fotografiji i albinu), *crveni fosfor, crvene boje* u igračim kartama (srce i karo), *crvena rasa (crvenokošci), crveni kavijar, crveni spust* (u skijanju). Nisu prikazane ni rekcije: *crven* + uzrok (*crven od sunca, od bijesa, od plača, od napora*). Ima *crven kao paprika*, ali nema *crven kao rak* (od stida, bijesa, sunca...).

3. Razne nedosljednosti (v. *supra* primjer SOKOL) i nepovezanost natuknica (SKRATITI i SKRAĆIVATI ni na koji način nisu povezani s KRATITI, u čijoj definiciji stoji i SKRAĆIVATI). Više primjera nedosljednosti i nepovezanosti nalazimo u grozdu PAS¹⁹. U budućim izdanjima autori bi veću pažnju morali posvetiti obradi nesvršenih glagola, koji su u većini slučajeva neobrađeni i upućuju se na svršeni parnjak. Na nekim mjestima su i obrađeni, kao da im se značenje razlikuje od značenja svršenog glagola²⁰. Veću bi pažnju trebalo posvetiti i svrstavanju frazema i sintagmi, jer smo vidjeli da tu ima razlika. Naročito zamjeramo što frazemi nisu posebno obilježeni kao takvi kad su popisani uz primjere. Spomenimo i propuste u gramatičkom određivanju: SKRAĆIVANJE je gl. imenica od SKRATITI, *svako zlo za neko dobro* stoji pod prilogom DOBRO, RĚŠ je pridjev “koji je dobro pečen, koji hrška pod zubima, hrskav”, a primjer za to je *reš pečen*, gdje je *reš* prilog koji stoji iza pridjeva i definiran je kao “dobro pečeno; hrskavo”. *Reš pečen* bi morao biti pod prilogom, a primjer za pridjev bio bi *reš kruh*. Isto tako u grozdu SLUČITI (zašto nositelj grozda nije SLUČAJ?) stoji prilog SLUČAJEM “slučajno, po slučaju, *opr.* zakonito, s jasnim uzrokom [*nekim ~ (dogodilo se)*]”. *Nekim slučajem* je priložna oznaka u kojoj je *slučajem* imenica, a ne prilog.

¹⁹ 1) U osnovnom značenju “domaća životinja *Canis canis*” (pitamo se je li u definiciji najvažnije reći da je to domaća životinja) stoji i primjer *pas lutilica*, bez objašnjenja. U sintagmatskom bloku ponavlja se *pas lutilica* s odrednicom *lov.*, u značenju “pas koji po lovačkim propisima nije ovlašteno ušao u lovište”, što može biti zbunjujuće za čitatelja.

2) Sintagma *morski pas* (*zool.*) definirana je kao: “grabežljiva morska riba hrškavičarka (*Carcharius lamia*), ljudožder iz reda *Squaliformes*, *usp.* pešikan”. Znamo da nisu svi morski psi ljudožderi. Ovdje nismo analizirali točnost svrstavanja u redove, rodove i porodice; ali vidimo da nema nikakve povezanosti s vrstama morskih pasa koji su opisani u HER-u (VOLONJA, MODRULJ, KOSTILJ, KOSTELIJ), a mnogih vrsta popisanih u *Pomorskom leksikonu* u rječniku nema. U istom grozdu, pod PSINA, ne spominju se ribe PSINE (*golema psina, psina ljudožder, velika bijela psina*).

3) Pod PAS nema zvijezda *Veliki pas*, a pod PASJI se navodi primjer *pasja žega* pod značenjem “dodatak za pojačavanje neke *pejor.* riječi”. O zvijezdu *Veliki pas* čitatelj će nešto saznati u natuknici SIRIJUS (“najsajajnja, najveća i nama jedna od najbližih zvijezda na nebu iz zvijezda Velikog psa”). U HER-u ne piše da izraz *pasja žega, pasja vrućina*, ako i dočarava sliku brzog dahtanja i isplaženog jezika kućnog ljubimca, nema veze sa *psom* nego sa *zvijezdom* (*usp. Pomorski leksikon*: “Sirius u kolovozu izlazi i zalazi sa Suncem u kratkom vremenskom razmaku, pa ga u to doba nije moguće vidjeti ni ujutro (po tome se ovo vrijeme naziva *pasji dani* ili *pasje vrućine*, prema glavnoj zvijezdi Velikog psa)”).

²⁰ Naprimjer, PLATITI: 1. (što) a. dati plaću, novac ili naknadu za što da se ispuni obaveza 2. (komu za što) *pren.* dati kompenzaciju kome za loš postupak [*platit ćeš mi za ovo*] 3. *pren.* iskusiti neugodne posljedice zbog čega počinjenog [*~ svoje*].

PLAĆATI: 1. (koga) davati naknadu za neki posao, davati plaću 2. (što) davati novac za neku robu ili uslugu.

Pod PLAĆATI je posebno izdvojeno “koga” – plaćati radnike i “što” – plaćati račun, ručak, što je trebalo uraditi i pod PLATITI (*platiti radnike, platiti račun*). Pažnju valja obratiti i na definiciju značenja (2) “dati kompenzaciju (!)...”, gdje je primjer *platit ćeš mi...* Vidimo da su subjekti različiti, jer kompenzaciju daje onaj koji se osvećuje, a plaća onaj koji je naudio.

U pripremu ovoga rječnika neosporno je uložen golem trud i znanje velikog broja suradnika (u impresumu je nabrojeno 7 autora, 7 redaktora, 11 stručnih suradnika, 9 pomoćnih suradnika, 2 tehnička suradnika, 4 su suradnika bila zadužena za unos podataka, a kontrolno čitanje i korekturu obavilo je 11 suradnika, uz napomenu da je stvarni broj ljudi bio manji, jer su neki obavljali više funkcija). Tomu treba pridodati i rad drugih ljudi koji su sudjelovali u izradi dva osnovna izvora kojima su se autori HER-a poslužili. Iako se iz ovog teksta to ne bi moglo zaključiti, smatram da ovaj rječnik u cjelini predstavlja dobar izvor različitih informacija. Primjedbe koje ovdje iznosim, a moglo ih je biti i puno više, treba shvatiti dobronamjerno; one bi trebale poslužiti onima koji će raditi na razvoju ovoga rječnika da uklone što veći broj nedostataka i propusta, da ih svedu na razumnu mjeru kakva je ostvarena u zapadnoevropskoj leksikografiji. Jer moramo zaključiti da je ovo izdanje HER-a, s obzirom na količinu lakših i težih pogrešaka, ipak znatno ispod određenoga praga prihvatljivosti.

Izvori

- Anić, Vladimir (1991) *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb (prvo izdanje).
Anić, Vladimir (1994) *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb (drugo izdanje).
Anić, Vladimir (1998) *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb (treće izdanje).
Fauna Evrope (1981) Mladinska knjiga, Ljubljana – Zagreb.
Hrvatski enciklopedijski rječnik (2002) Novi Liber, Zagreb.
Hrvatski opći leksikon (1996) Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.
Pomorski leksikon A-Ž (1990) Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.
Rječnik hrvatskoga jezika (2000) Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga, Zagreb.
Sportski leksikon A-Ž (1984) Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.

DICTIONNAIRE ENCYCLOPÉDIQUE CROATE

Résumé

L'article analyse le nouveau *Dictionnaire encyclopédique croate*, paru aux éditions Novi Liber en 2002, et met particulièrement l'accent sur les définitions et les exemples. Un certain nombre d'omissions et d'inconséquences ont été constatées. Plusieurs moyens sont proposés pour y remédier.

Ključne riječi: leksikografija, enciklopedijski rječnik, definicija značenja, oprimjeravanje, kružna definicija, frazeologija, korpus

Mots-clés: lexicographie, dictionnaire encyclopédique, définition des sens, exemplification, définition circulaire, phraséologie, corpus